

X.

Po exodu Němců r. 1887 až 1889.

V politické příčině byl exodus Němců ze sněmu opravdu událostí neblahou. Parlamentární abstinence činitele tak závažného působí mocným dojmem na korunu a nutí vládu, aby ona mu vyhledávala mosty k návratu. Tím hůře bylo, že se zároveň ne bez přičinění mladočeského ve Vídni počaly i do pravice dostávat trhlíny. I tak konečně exodus řečený byl aspoň mezi příčinami, jež vedly k vídeňským úmluvám z r. 1890. Tyto samy sice po mínění mém obsahem svým nebyly žádným neštěstím pro národ český, leč znamenaly obrat ve vnitřní politice rakouské, jež moudrá politika měla dle možnosti oddalovat, až bychom byli ještě více sesílili.

Než v jiném směru měl exodus německý následek příznivý. Vskutku nastalo sněmu více klidu k práci a že byla snaha dokázati, kterak se dá dobrého mnoho vykonat i bez součinnosti německé, počítá se doba 1887 až 1889 právem za nejplodnější dobu českého sněmu na poli působnosti správní. Nejpěknější vzpomínky z mé působnosti veřejné pojí se k tomuto období; měl jsem štěstí, že mi bylo možno právě při vzniku některých nejdůležitějších nových ústavů hospodářských a kulturních organizačně působiti. Vstupující potom do voleb r. 1889 mohli jsme — ovšem před voličstvem takovým důvodům tehdy nepřístupným — právem se dovolávat plodnosti uplynulého volebního období. I bývala by snad žeň jen ještě vydatnější a především následky utěšenější, kdyby nebyli přívrženci strany mladočeské a především jejich hlavní orgán užívali té příležitosti, aby z ryze agitačních příčin hnali většinu do věcí, do kterých pouštěti se bylo právě pro nepřítomnost Němců choulostivo, ježto by se byly stupňovaly útoky na sněm a zbytečně se množily rozpory s vládou i korunou. Němečtí členové výboru zemského (Schmeykal, Waldert, Schlesinger) po exodu svých národních soudruhů ze sněmu nemohli na svých místech setrvati a tak se stalo, že jsem byl zvolen do výboru zemského. Nejvyšší maršálek kníže Lobkovic přidělil mi dosavadní referát Schlesingerův, humanitní ústavy a káznici, ale znenáhlymi přiděly se agenda moje šířila bez ohledu na logickou souvislost, octly se v ní Zemská banka, Česká akademie a Zemský pojišťovací fond. Po předchůdci zbyla mi připravená

osnova zákona o veřejných nemocnicích a pravidla pro zřizování a podporování chorobinců. Provést bylo sněmovní usnešení o zřízení nové zemské pracovny donucovací pro kárance dospělé a polepšovny pro mladistvé.

Přišel jsem do veřejné správy bez praktické zkušenosti, ani moje vědomosti knihové nebyly k těm agendám, jež jsem po předchůdci převzal, tak zevrubné, abych byl měl dost síly k iniciativě, jež by zejména v příčině humanitních ústavů v rozličných směrech bývala možná. Jen jedna věc se naskytla hned z počátku: vyklidit augiášův stáj v pražském blázinci. U příležitosti nových ofert na pečivo, mléko a maso nasadila správa ústavu všechny páky, aby byli zachováni dosavadní dodavatelé. Jenže lidé slyšeli, že chodím k Riegrům a snad se o dceru ucházím, a již hnali přímluvkyně až na pí. Riegrovou, aby ona u mne ve prospěch dosavadního dodavatele pečiva zakročila. To ovšem přišly na pravou adresu: Přímluvkyně, paní z t. ř. prvních rodin, odcházela plačky. Ovšem konkurentova nabídka znamenala do roka úsporu 6000 zl.! Podobně bylo u mléka a zvláště u masa. Když jsme staré dodavatele šťastně odstranili, bylo potřebí mého nejráznějšího zakročení osobního, aby ředitel a správa ústavu s novými vůbec jen mluvili. Když konečně ředitel i správce přinuceni jíti do výslužby, přišel nový pořádek rychle do klidných kolejí. Na ty věci jsem stačil, ne tak na jiné — jako n. př. na dosazení chatrného ošetrovatelského personálu v blázincích lepším, neboť bylo dosti důvodného podezření i dokladů, že se zachází s nemocnými špatně. Měl jsem sice i v tom směru dobrou vůli. Leč tu mi lékaři sami v ústavech nešli na ruku. Ano udál se případ, který mne ponuknul pátrati nejprve, jak si vedou sami lékaři při přijímání choromyslných a jich podržování v ústavech. (Změna mé agendy v zemském výboru pak tyto snahy přerušila.) Stalo se totiž, že po mém oženění r. 1888 přišla k nám do bytu prodavačka květin a úpěnlivě prosila mou ženu za přímluvu, aby byl propuštěn z blázince v Dobřanech její muž, který už po několik let je tam držán, ačkoliv nic nevyvedl, než že podal korunnímu princovi (Rudolfovi) za pobytu jeho v Praze nějakou žádost. Ona že s dítkami nemůže se uživit, jsouc odkázána na výdělek z podomního prodeje květin. Prosby ženy, zjevně řádné, mne pohnuly i dal jsem jí lístek na ředitele, aby jejího muže F. na revers propustil, můželi to na svou lékařskou odpovědnost učinit. Žena za několik dní vrátila se plačíc, že jí pan ředitel slíbil muže propustit toliko, přineseli ona mu svolení policejního ředitelství nebo místodržitelství. Rozhořčen nad tím napsal jsem řediteli ostrý list, kterým jsem ho upozornil, že mu místodržitelství neb policejní

ředitelství nemá v té věci co poroučet, že mu opakuji rozkaz propustiti na revers, uználi toho možnost s hlediště lékařského, opakování podobného případu že bych pokládal za případ disciplinární. Za tři dny byl milý F. na revers propuštěn, ale teď nastaly starosti mně. Jak nalézti člověku z blázince propuštěnému zaměstnání. I to se povedlo prosbou u barona Ringhoffer, jemuž jsem případ celý vylíčil. F. tam druhdy pracoval. Za krátko měl jsem nevyličitelnou radost. F. vydělával hezké peníze, rodina přišla do lepších poměrů, děti prospívaly. F. s chloubou mi ukazoval knížku výplatní. Když mu přijali také syna, vydělávali oba spolu týdně až 40 zl. F. nebyl bláznem, ale byl umíněný sudič. Pracoval jednou kdesi u Benátek, z nějaké příčiny přišel se zaměstnatelem do sporu; spor prohrál, byl pře-
svědčen, že se mu stala křivda, a nyní mu to více nedalo pokoje. Měl pevně za to, že soudce byl podplacen a hledal nevybíravými slovy u všech instancí pomoc, také až u kabinetní kanceláře a když meškal v Praze korunní princ Rudolf, hodil mu jednou do kočáru také žalobu, kde ovšem málo zdvořile mluvil o soudech a vůbec úřadech. Policie, jež tu byla hned na místě, ho zatkla a že on houževnatě trval na svém, dali ho do blázince. On tam kladl odpor, každou chvíli se pokoušel o útek, tvrdě, že bláznem není, i lékařům nadával podvodníkům atd., až ho jako nebezpečného dali do Dobřan, kdež byl držán v cele pro zuřivé, když i tam se byl pokusil o útek. Nejméně 12 let po propuštění jsem se s ním stýkal, přicházel mne navštívit. Napsal historii svého utrpení pod titulem »Sedm let ve fabrice na blázny«; slibil jsem, že mu pomohu, aby ji mohl vydat, vynechali jen všechny podezřívavé nájezdy na úřady, ale právě toho jsem nedocílil.*) Trval na svém, že úřady jsou všechny podplatny a že úředníci druh druhu chrání, takže se proti nim nic nezmůže. Každou chvíli měl opletačku s nějakým veřejným orgánem a když jednou pro urážku některého z nich byl do vězení odsouzen, nenastoupil, dokud ho násilím nepřinutili. Když mu na knížku spořitelni doma v kufru uschovávanou byly vybrány peníze, knížka pak zase na staré místo uložena a on dle data vybrání neodvratně byl přesvědčen o osobě pachatele, soud ale — účtuje snad též s jeho blázineční minulostí — k zakročení se neodhodlal, mermomocí se zdráhal vzít si zase tu knížku, z níž bylo neprávem vyzvednuto, když mu ji soud vrátil. A za žádnou cenu ji nepřijal. Vystoupil také jako kandidát poslanectví za pátou kurii, ovšem vysmáli se jeho řeči. Ale dělníkem zůstával vzorným, po celý

*) Uveřejnil pak některé zlomky z ní v antisemitickém časopisu »Naše Zájmy« i tuším v jiných pokoutních časopisech.

čas až do své smrti byl u Ringhofferů, své děti dobře vychoval. Seznávám případ F-ův nad míru jsem byl pozorným, nechovají-li se v blázincích lidé tam nepatřící, na každé i anonymní oznámení jsem se šel hned nenápadně přesvědčit, dával si pozor při návštěvách ústavů, ale nepřišel jsem více na žádný podobný případ. Ač tedy F-ův případ za krátké mé praxe byl jediným, přece se mne velmi dotekl, zvláště když jsem viděl veliké požehnání, jež přineslo jeho vyproštění rodině. Jsem dalek všeho ukvapeného zpovsěchňování, leč i jednotlivé případy takové dlužno bráti v úvahu, když se jedná o reformy blázineční.

V otázce pracovenské nedošlo, jak již výše naznačeno, na jisté soustavné upravení, tedy s doplněním pracoven donucovacích sítí menších pracoven pro zaměstnání chudých k práci způsobilých i ochotných i jaksi zkušebních pro rozlišení tuláků od osob posléz dotčených. I tak po některých cestách, místní prohlídce různých nabízených budov, došlo na ustanovení Pardubic za sídlo nové donucovací pracovny pro dospělé kárance mužské, na zakoupení býv. cukrovaru v Opatovicích k účelům polepšovny pro mladistvé kárance a k najetí zámku Kostomlatského u Teplíc pro káranky ženské. Myšlenka nutného doplnění soustavného, kterou měly na zřeteli mé návrhy z r. 1884, byla však později, když už jsem členem výboru zemského nebyl, účelněji uskutečněna pomocí okresních stravoven, s nimiž spojen průkaz práce. Mně bylo jen popřáno proklestiti jí trochu cestu řečí ve sněmu, v níž jsem se snažil zobrazit německý způsob stravoven (Verpflegsstationen) a kolonií pracovníckých.

Zmínky snad také zasluhuje rozřešení, s hledišť veřejnoprávního nápadné, které jsme učinili v způsobu udělování charakteru veřejných nemocnic, že k tomu totiž potřebí v každém jednotlivém případě zákona zemského. Nebylo jiné cesty, nemělo-li se zadati stanovisku autonomistickému. Vedlo se o věci té dlouhé dopisování. Vláda chtěla vyhraditi rozhodující slovo ministerstvu, ježto šlo o právo na politickou exekuci, spojené s udělením práva veřejné nemocnice, a zdráhala se připustiti, aby udělení bylo vázáno na rozhodnutí ministerstva vnitra v soulase s výborem zemským, nechťelať tu připustiti rovnocennost. Proto jsem konečně navrhl, aby zřízení v každém případě bylo vázáno na vydání zvláštního zákona zemského, čímž — jak pochyby není — zcela nepřiměřený aparát pro pouhé věci konkrétní se uvádí v pohyb, rozmnožuje se obor ryze formálních zákonů z podnětu poměrně podřízeného (ani zemský rozpočet se nevyřizuje ve formě zákonné!). Leč jako známka poměrů tato skutečnost jest

výmluvna, že jiným způsobem, než takovouto povážlivostí nebylo lze autonomistický princip uhájiti.

Na jakýsi vyšší kothurn dostali jsme se v oddělení mně svěřeném teprve, když mi byl přidělen projekt Zemské banky. První podnět ke zřízení Zemské banky vyšel od Dra Tom. Černého, kterýž zase na myšlenku tu připadl účinkem zkušeností při úpadku »České společnosti pro úvěr pozemkový«, ústavu, který byl celkem dobře spravován, jenž nebyl ani výlučně, ba ani převahou v rukou českých a mohl býti zachován a tím mnohé škody odvráceny, kdyby se byla našla finanční pomoc. Ač se o ni Rieger sám ve Vídni na některých místech ucházel, nedosáhl jí. Dle udání Dra Černého odmítly vídeňské banky »škodolibě« žádanou pomoc. Dr. Černý dokonce vypracoval předběžný návrh stanov, který jsem měl vytištěný v ruce, ale zdál se mi příliš schematickým a bezbarvým. Černému ostatně tanula na mysli aspoň pro budoucnost myšlenka, že by se zamýšlený zemský ústav bankovní časem stal zemskou bankou cedulovou, což ovšem pro mne bylo národohospodářskou nemožností, ale zatím zcela neškodným soukromým snem. Přes to, že už existovala té doby v Rakousku Zemská banka s širší a rozvětvenější působností než měly trvajících hypoteční banky, právě dle českého vzoru i jinde zřízené,*) totiž Zemská banka haličská, nepochybovali jsme přece, že se potká návrh náš s velikými potížemi, ježto mu nebude přáteli finanční svět pražský ani vídeňský, a v pražském ani česká jeho část. Také bylo zřejmo, že se budou Němci obávat od českého vlivu ve správě podobného úvěrního ústavu rozmnožení české moci hospodářské, opatrní páni konečně i finančního risika pro zemi samu a pod. Nemám pochyby, že by Rieger, Černý a mnohý jiný všecky staré námitky liberální školy byli vyslovili, kdyby se bylo jednalo o nějaký státní ústav; jak šlo o zemský, bylo jinak. V té příčině spíše já jsem byl opatrnější než oni a proto jsem se hned v klubu, když tam Dr. Černý návrh podal a zvláštní komise k prozkoumání jeho byla zvolena, snažil, abych dostal na stilisaci návrhu pro sněm rozhodný vliv. Podařilo se to tím, že jsem si přispíšil a do komise přišel se stilisovaným textem návrhu pro sněm. Na dvě věci se v něm kladl důraz:

předně, že nemá býti nová banka myšlena jen jako banka pro všecko možné s neobmezeným programem našich akciových bank, nýbrž že musí

*) Ze zase na první záměr hypoteční banky zemské v Čechách v letech čtyřicátých XIX. věku a na osnovu stanov pro ni měl důležitý vliv haličský stavovský ústav pro úvěr pozemkový, ukázal jsem ve své »Geschichte des Hypothekarkredits in Oesterreich 1848—1898«.

býti zřízení její odůvodněno specifickou potřebou, tudíž že má především býti zřízena pro pěstování odvětví úvěrních dosavadní soukromopodnikatelskou naší organizací úvěrní zanedbávaných. Jako takové mezery, po vyplnění volající, mohly býti označeny úvěr komunální a meliorační, také přijímání deposit do úschovy. K tomu pak se pojil zřetel, do jisté míry také pod hledišť vyplnění mezer spadající, vytvořiti silný úvěrní ústav, o který by se četné menší v potřebách svých mohly opírat;

za druhé: že má býti veden v duchu »veřejného podniku« (ten název, v té době Saxem v oběh uvedený, se profesoru nesměl zazlíti), tedy s vyloučením soukromopodnikatelských tendencí.

Měli jsme pak o té krátké osnově návrhu pro první vnešení otázky do sněmu velmi podrobné porady, ale pronikla a byla Riegrem vnešena do sněmu. Zle bych se byl hněval, kdyby nejvyšší maršálek návrh a rozkaz sněmem přijatý mně nebyl přidělil, ale starosti měl jsem dost. Arci mi má praktická nezkušenost mnoho ještě vadila. Bylo mi velmi užitečno, že jsem si jí byl vědom, neboť mne to nutilo k opatrnosti. I tak jsem se jal postupovati velmi opatrně, jaksi methodicky. Nejprve jsem chtěl se hraditi úsudkem odborným, už proto, že pak proniknutí ve Vídni vidělo se býti snazším. Sestavil jsem si tedy dotazník a svolal anketu (první, již jsem v životě svém předsedal). Byli k ní pozváni vynikající zástupci finančního světa pražského, m. j. předseda bursovní komory Schlesinger, výborný ředitel pražské Unionky Rechnitzer, ředitel České spořitelny, Živnostenské banky atd. Málo kdo z nich byl vlastně úplně spokojen s celým okruhem působnosti banky, jak z návrhu vysvítal, ale každý skoro aspoň tu onu z navržených působností uznal za žádoucí. A tak vypadla anketa nad očekávání pěkně. S Černým a Schlesingrem pak jsme utvořili subkomité, jež vypracovalo podrobnější program. Na základě jeho jsem pak pracoval stanovy. Bylo zase omluvitelné, že jsem jako knihovný a školský člověk kladl na meliorační úvěr váhu větší než v daných poměrech bylo důvodno.

Značnou literaturu jsem si sebral (byla pak pomůckou pro mou knihu o melioračním úvěru) a sliboval si pro meliorační úvěr takový rozvoj, že jsem najisto počítal se zvláštním oddělením pro úvěr meliorační v budoucí bance. To byla arci illuse, jak skutečnost potom ukázala. Nebylo zejména důvodu tvořiti zvláštní typ obligace pro úvěr meliorační, dalo se upotřebiti i pro účely úvěru melioračního obligací komunálních*) a ještě jednodušším

*) V článku Meliorationskredit v II. vydání Ulbrichova a Mischlerova Staatswörterbuch sám jsem v tomto smyslu na sobě, jako autoru stanov Zemské banky, vykonal kritiku.

bývalo by rozřešením přidělení meliorační úvěr Hypoteční bance. Leč o to se už v prvých letech osmdesátých jednalo, když vládní předlohou o podpoře meliorací otázka ta přišla do proudu, a tu tehdejší ředitelství Hypoteční banky se ideí dotčené opřelo. Moudré to nebylo.

V zemském výboru na mé referentské osnově jedině Škardovým příčinám v právnickém směru byly provedeny změny, a to jí ku prospěchu. Pak jsme ji poslali vládě, která ji dala k dobrozdání t. ř. spolkové komisi, téže komisi, složené ze zástupců různých ministerií, jež zkoumala stanovy akciových společností. Přišed do Vídně jednal jsem tedy s jejím předsedou, neopomenuv ovšem dříve se staviti u hr. Taaffa a doporučiti mu náš projekt. Vládní zásahy do naší osnovy nebyly vlastně příliš veliké. Že nám přistříhla právo k přijímání vkladů na knížky a poukázky, vymeživši dovolené maximum poměrem k velikosti základního kapitálu opatřeného základními úpisy, mnohého z našich domácích lidí sice pohněvalo jako neoprávněné vládní poručníkování a zbytečná úzkostlivost, ale nebylo nesprávné, ba bylo zcela místné. Ostatně vklady na běžný účet zůstaly bez obmezení, a dalo se tedy obmezení jedné části vkladů dané obcházeti. Zjevnou strannickostí bylo, že nám odepřeli možnost udílení prostých procentuálních premií na vylosované komunální neb meliorační obligace, kdežto zároveň dali rakouské Bodenkreditanstalt právo ke druhé, zas 40milionové emisi jejich 3%ních »zástavních listů« s povahou číře losovou neboli loterní.

Osnova, vládním požadavkům přizpůsobená, byla pak předložena sněmu a odkázána komisi. V komisi bylo dost odbornických lidí a rád vzpomínám na její práci, pilnou a důkladnou. Rázovitým jejím členem byl Alois Oliva. Tento výborný obchodník nadobro nerozuměl pojmu »podnik veřejný«, naprosto nerad nesl jakékoli obmezení volnosti správy bankovní, jeho ideálem byla úplná obchodnická volnost takového podniku. V jedné věci mi strhl na svou stranu většinu komise a měli jsme tuhé zápasy, než jsem přece pronikl. Šlo o eskont. Eskont bez obmezení u banky Zemské, jejíž správu z části vedou ředitelé od sněmu zvolení, na niž ale mají vůbec vliv rozličné politické osobnosti, poslanci velké slovo na sněmu i mimo sněm vedoucí — to by bývalo veliké nebezpečí. Jaké vlivy a ve prospěch koho by se tu byly uplatňovaly. A tu jsme tedy se hradili ideou, že má býti Zemská banka oporou menších ústavů úvěrních (soutien, řekl starý Schlesinger), že tedy směnky jednotlivců nemá eskontovati, nýbrž pouze směnky »osob hromadných«. Jen s největší energií jsem tu zásadu obrátil, ani Mattuš se mnou nesouhlasil, v plenu při druhém čtení ještě

Herold mi to ustanovení vytkl jako vadu a horšil se na mou »umíněnost«, ale zůstalo při vyloučení t. ř. eskontu soukromého a v druhém roce existence banky Mattuš mi loyálně řekl, že toto obmezení pokládá za jedno z nejlepších ustanovení stanov.

V dobách, kde se na vše přikládalo měřítko strannického zájmu, nebyla Zemská banka jako výlučné dílo staročeské ovšem Mladočechům příjemna. Tomu nasvědčovala i prohlášení vůdců ve sněmu, nad jiné také článek »Kavalírská banka« v Nár. Listech, jehož nadpis už označoval tendenci, jež se podkládala projektu řečené banky. Článek ten pocházel zjevně od autora, který se trochu ohlédl v literatuře, neboť oháněl se pojmem delegovaného podniku veřejného atd. Byl, jak Hubáček vyzvěděl, od Dra Fořta, jenž tehdy, už jako konceptní úředník obch. komory, skládal rigorosa. Odpověděl jsem na článek velmi ostře v »Hlasu Národa« a také jsme na něj nezapomněli při uveřejnění mé řeči o bance Zemské v agitáčních brožurkách »Co vykonáno na sněmu 1883—1889«.

Povolání Mattuše za vrchního ředitele nebylo vlastně mým nápadem. Kníže Lobkovic myslil, že snad bych se rád stal vrchním ředitelem já, což bylo mylné; nebyl jsem dost znalým účetnictví ani praktického vedení obchodu a bývalo by mi těžko opustit úřad učitelský, v němž jsem tolik osobního štěstí nalezl a přece jistě úspěchy také viděl.

Z odborných lidí byl by se mi nejvíc líbil Rechnitzer, který by byl šel, jak se mi pravilo, ač by si byl v příjmech velmi ublížil. Ale tomu by bývaly na závadu ohledy politicko-národní. Obracel jsem tedy svou pozornost na Dra Lirše, jenž sám byl Čech, ač měl rodinu německou. Tu však se objevil u mne Dr. J. E. Slavík z Mladé Boleslavi a zeptal se mne přímo, počítám-li já na místo vrchního ředitele Zemské banky, a slyše, že ne, upozornil mne na Mattuše. Byl jsem tomu nesmírně rád, neboť to znamenalo člověka velkého rozhledu, skutečnou autoritu. On také pevně a s klidem a s nemalou znalostí věci ústav vedl a časem nám začalo působit a působí dosud starosti, kdo bude jeho nástupcem. Mattuš výslovně nežádal více než co činí systematické příjmy dvorního rady. Obsazení dvou míst stálých ředitelů nebylo spojeno s velikými obtížemi. Dr. Lirš byl člověk uznané způsobilosti, i německým kruhům příjemný; Procházka zdál se býti nejschopnějším mezi těmi nečetnými českými uchazeči, mezi nimiž jsme měli výběr. Já, byv zvolen r. 1889 opět do zemského výboru, tenkrát za velké statky, stal jsem se prvním komisařem Zemské banky a účastnil se v té vlastnosti ještě jejího ustavení a prvních dob činnosti v místnostech najatých v Hlávkově

domě v ulici Jungmannově, v bývalém domě Likawtzově, kde po léta bylo německé kasino.*) Vystoupiv r. 1891 s Zeithammerem z výboru zemského (aby se učinilo místo dvěma německým členům), neměl jsem žádného vlivu při rozhodnutí o koupi staré musejní budovy pro nový palác Zemské banky a na plány i stavbu tohoto. Ale nepřál jsem tomu rozhodnutí, bylo mi proti myslí, neboť se mi nelíbilo stavěti bance, sotva založené, byť i nadějně se vyvinující, nádherný palác na dluh, dokud sama neměla ještě ani tolik rezervního fondu, aby mohla za něj koupiti i jen staveniště. Ale se všech stran byly ohromné nátlaky pro koupi bývalého musea, ježto by se jinak bylo musilo prodat — německému kasinu.

Druhou velikou událostí v mé činnosti ve výboru zemském bylo založení České akademie. Že se záležitost takového druhu mohla vůbec dostat do působnosti zemského výboru, nebylo hříchem Hlávkovým ani kterékoliv politické strany, nýbrž samého hr. Taaffa, leč bychom chtěli v počet vzít, že Hlávka vlastně žádal už na Taaffovi, aby byla Kr. česká společnost nauk z podnětu a pomocí Hlávkovy daru proměněna na Českou akademii. Taaffe po dlouhých tahanicích**) odkázal Hlávku s věnovacím jeho úmyslem na sněm zemský. Záležitost tu jsem vylíčil na jiném místě v souvislosti a nebudu se jí dále obírat. I tu jsem měl velikou radost, že to, co do agend výboru zemského spadalo, šlo mou rukou až do příprav k prvním volbám členů. Nezapomenu nikdy mocného hlubokého pohnutí, s kterým jsem obcovał prvnímú slavnostnímu shromáždění za přítomnosti arciknížete Karla Ludvíka a jeho choti. Co nám bylo ještě před krátkem jako nedostížitým snem, již bylo skutkem a zahajovalo se za přítomnosti člena rodu panujícího v hodnosti protektora v nádherném ústředí nové budovy musejní. Chvilé plná radosti a povznesení mysle, jakých jsem zažil málo v životě svém celém.

Třetí z mých nejvzácnějších úloh vyšla z mého vlastního nápadu. Povstala náhodou. Blížilo se jubileum čtyřicetiletého panování císařova,

*) R. 1868 konal se tam banket na počest Herbstu jako člena »občanského ministerstva« za hlučných demonstrací pouličních.

**) U Riegrů slyšel jsem vypravovati, že Hlávka, rozmrzen průtahy Taaffovými, který dal podání Hlávkovu skrze ministerského radu Klapsa vrátit, stěžoval si Riegrovi a ten že s Hohenwartem a princem Aloisem (Liechtensteinem) u Taaffa zakročil. I tu pak že Taaffe řekl Hlávkoví: »Lassen Sie die Gesellschaft (t. j. G. der Wissenschaften) links liegen und wenden Sie sich mit Ihrer Widmung an den böhmischen Landtag, damit er eine selbständige Akademie gründe«. — Sám jsem to potom napsal při jedné příležitosti do Hlasu Národa, ale Hlávku to mrzelo, nevrle to vytkl a popíral, že by dotčeného zakročení oněch tří osobností vůbec bývalo. Možno, že se najde něco o tom v zápiskách Marie Červinkové.

bylo nezbytno předložit sněmu návrh na nějaké dílo oslavné. Dr. Jakub Škarda byl horlivým přímluvčím plánu, aby se ve Stromovce, blíže k Holešovicům, kde se konávaly výstavy hospodářské, postavila trvalá budova pro výstavy rázu monumentálnějšího. Členové obchodní komory pražské byli hlavními šířiteli a přímluvčími toho plánu. To však byl projekt jen lokálního rázu, byl nad to neoblíben u Němců a nezdálo se býti vhodným k jubileu císařskému obětovati značné sumy na dílo, jež by se nepotkalo se zájmem u obou národností. A tu jednou v sezení výboru zemského nejvyšší maršálek si mne vzal stranou a důtklivě žádal, abych mu ještě do konce sezení napsal návrh, co by sněm k oslavě jubilea měl podniknout, ještě večer téhož dne že bude záležitost projednána v parlamentární komisi staročesko-velkostatkářské, aby se předešlo již z jiné strany chystanému návrhu na postavení budovy výstavní. Bylo dost přirozeno, že mi napadlo dělnictvo a čeleď, nedostatek opatření ve stáří; francouzská Caisse de retraite*) se státními příspěvky na úhradu režie mi kmitla hlavou. Zdálo se mi býti vzácným cílem zřídit pro dělnictvo a čeleď pojišťovnu starobní, jež by nepožadovala od nich více než nettoprémií, sama z výnosu fondů svých hradíc náklady správné. Několika řádky olůvkem jsem návrh napsal i odevzdal. Spokojeně kýval nejv. maršálek hlavou, parlamentární komise večer návrh přijala a pověřila Riegra a kníž. K. Schwarzenberga, aby ve sněmu jej podali. Sněm odkázal návrh po prvním čtení komisi a již se ho dovedně chopila agitační čilost Dra Engla. Vystihl hned, kde může u voličstva (bylo nedlouho do nových sněmovních voleb) oslabit váhu tohoto staročesko-konservativního návrhu (vše se bralo dle původu). Vydal na Benešovsku heslo a za krátko hrnuly se petice, které s nelibostí poukazovaly, že stav živnostenský má býti z dobrodiní nového ústavu vyloučen, a žádaly, aby jeho působnost i na samostatné živnostnictvo byla rozšířena. V komisi se také ovšem výtky řečená opakovala, ale také my si zase přivstali, ujali se malého rolníka a pod. Zkrátka nahradili odstavec »dělnictvo a čeleď« prostě příslušníky »nemajetných a málo majetných tříd« a zlomili tak ostří všeliké agitaci. Ostatně české živnostnictvo, jež dříve nemohlo dosti vyjádřit svou touhu po účasti na výhodách jubilejní té instituce, přece pak ji nejvíce osočovalo. Vytýkalo Zemskému pojišťovacímu fondu drahotu sazeb i ziskové záměry a pod. V nejednom shromáždění živnostnictva, ve kterém jsem o zařízeních fondu a podmínkách pojištění

*) O německé Kaiser-Wilhelm-Spende, mé idej ještě bližší, jsem si nalezl poučení až po sepsání návrhu.

vykládal,*) byl jsem takměř hubován, že fond není lacinější, a zatím co se prázdnila sklenice za sklenicí stěžováno si, že živnostnictvo na ty sazby nestačí. Nebyl bych si arci směl troufat říci, že by aspoň poněkud stačilo, kdyby se pilo o nějakou sklenici míň. Přímou agitace se rozpoutávala, aby se živnostníci u fondu nepojišťovali, jako by šlo o odvrácení nějaké zkázy. Nic také nepomáhalo jim připomínat, že jest lépe v mezích přirozené možnosti si vkládat, než čekat teprve na zavedení povinného pojišťování, které snad ani lacinějším nebude než fond, že každý do té doby, dožije-li se jí, bude starším a tedy i pro něho pojištění dražším a t. p. Samozřejmě věci vykládat bylo marno; mleli svou a utvořily se o tom, máli se živnostnictvo dobrovolně u fondu pojišťovat či nic, strany. Když později místodržitelství se chopilo počínu a pomocí nově utvořených instruktorů společenstevních působilo k tomu, aby společenstva svých fondů obrátila na starobní pojištění svých členův u Zemského pojišťovacího fondu, objevila se proti tomu záhy oposice na českém jihu a proti fondu soustavně štváno. Za to žádala t. zv. Pelhřimovská resoluce povinné pojištění živnostníků s příspěvky veřejnými a s minimální rentou 600 K! A přece byly sazby fondu tak nízké, že bylo do r. 1908 málo let, aby se nebylo k doplnění prémiové rezervy z výnosu základního jmění doplácelo a na konec (r. 1908) stala se změna sazeb neodvratnou, neměla-li finanční bezpečnost fondu docela býti ohrožena. Vzalit jsme svého času k radě vl. rady Kaana, pojišťovatelského odborníka v ministerium vnitra, za základ výpočtu svých tabulek sazbových t. ř. lidovou tabulku německou, ale úmrtnost našich pojištěných byla menší; přirozenoť, že na renty se pojišťují jen lidé, kteří se cítí býti zdravými. Také se ukázal býti čirou ilusí předpoklad, že budou samosprávné sbory, okresy a obce z příčin obecného sociálního dobra horlivými agenty fondu. Jen řídkou výjimkou byly. Dost dlouho jsem odporoval návrhům čelícím k rozšíření působnosti fondu na pojišťování kapitálové — byloť jisto, že pak budou lidé jemu dávatí přednost před rentovým a byl bych rád především přispěl k jisté popularisaci rentového. Protože členové zemského výboru i samého ředitelství fondu, kteří byli ve

*) Chodil jsem za propagandou zemského poj. fondu první čas po zřízení jeho do mnohých schůzí v různých místech i za různých dob denních (do schůzí zřízenců tramwayových — staré koňské dráhy — vždy pozdě v noci). Ve všech byli lidé střízlivému nazírání přístupnější než v živnostnických. Tyto překonalo jen shromáždění spolku herců divadel kočovných, jehož z darů sesbíraný fond, dosti už značný, chtěli Šubert, Rada a Slukov uchrániti před nebezpečím rozdělení mezi členy tím, že se ho mělo užítí pro starobní pojištění. Z té schůze jsem pro hrubé urážky, jichž se mi dostalo, před koncem odešel.

spřávních radách soukromých pojišťoven anebo s jejich zájmy nějak sple-
tení (jsouce n. př. jejich matematiky), z příčin konkurenčních nepřáli
rozšíření působnosti fondu, tedy nebylo nesnadno věc protahovat. Konečně
však jiného nezbylo. I dolnorakouská a moravská pojišťovna zemská nám
takřka pod okny rozvínovaly svou agitaci. My přísazovali na rentové po-
jišťování a ony nám přece lidi odvracely ke kapitálovému, takže konečně
došlo na to, že ředitelství podalo návrh na rozšíření agend fondových na
ostatní větve pojišťování životního a po zásadním schválení sněmem, jehož
Dr. Fiedler velmi obratně a nenápadně dosáhl, vypracoval jsem novou
osnovu stanov, šetře v ní, jak možná, zvláštního postavení původního
lidového pojišťování starobního. Jak nehodné ano často ničemné byly agi-
tace proti pojišťování u fondu — pravý příklad, jak mohou i věci takového
druhu v rukách hloupých nebo nesvědomitých lidí státi se předmětem
sporů ryze po způsobu zápasu politických stran vedených —, přece s druhé
strany uznal jsem během let sám, že nebyly příčiny pomalých úspěchů
našeho Zemského pojišťovacího fondu jen v nedostatku mravní kázně
našeho lidu, nýbrž také v jeho hmotné ještě slabosti. Ovšem měli jsme
dojemné příklady trpělivého vkládání pravidelného, ale lidé ženatí s rodí-
nou nechtěli myslet nejprv na sebe, nýbrž nejprv na děti a proto dávali
přednost kapitálovému pojištění pro případ dožití neb úmrtí. Největší pro-
spěch z ústavu, zřízeného pro příslušníky vrstev »nemajetných neb málo
majetných«, měli vlastně lidé už poněkud majetní, kteří si mohli uložit
najednou neb třeba ve lhůtách několik tisíc, aby získali doživotní důchod
v připuštěném maximum (1000 K) nebo tomu bližší, lidé osamělí, kteří
obětováním kapitálu si zabezpečili slušnější rentu starobní.

